

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАСАД ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ ФОРМУВАННЯ ТА ЗМІН ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ В КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Досліджено організаційні аспекти проведення аналізу стану і змін власного капіталу та оцінки фінансової стійкості акціонерного товариства, виділено внутрішні та зовнішні фактори, які впливають на фінансову стійкість підприємства, перелік об'єктів та суб'єктів проведення такого аналізу, інформаційну базу, а також низку як загальнонаукових, так і специфічних принципів забезпечення аналізу фінансової стійкості

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання формують високі вимоги до оцінки фінансово-економічної діяльності суб'єктів ринкових відносин. Фінансова стійкість і ефективність акціонерних товариств визначається фінансовими ресурсами, які є в їх розпорядженні, при цьому ефективне функціонування акціонерного товариства значною мірою обумовлюється структурою та розміром власного капіталу.

У більшості випадків приріст власного капіталу забезпечується за рахунок різних джерел, які, залежно від місця формування, поділяються на зовнішні й внутрішні. Зовнішні джерела формуються за межами АТ, серед них основне місце займають кошти, що надходять від емісії акцій. У постприватизаційний період в Україні зростає роль та значення акціонерного капіталу як джерела фінансування. Провідну позицію на фондовому ринку України серед фінансових інструментів за обсягами зареєстрованих випусків займають акції – 45 % від загального обсягу зареєстрованих випусків цінних паперів протягом січня-липня 2011 р. За даний період Державною комісією з цінних паперів і фондового ринку зареєстровано 393 випуски акцій на суму 40,86 млрд. грн. Порівняно з відповідним періодом 2010 року обсяг зареєстрованих випусків акцій збільшився на 19,31 млрд. грн. (у 2 рази) [15].

Стратегія розвитку корпоративного підприємства в сучасних умовах повинна будуватися з урахуванням вимог та можливостей системи управління акціонерним капіталом. Управлінські рішення й дії мають базуватися сьогодні на точних розрахунках, глибокому й всебічному економічному аналізі, бути науково обґрунтованими, мотивованими та оптимальними. Тому дослідження проблем організації аналізу формування й оптимізації структури власного капіталу акціонерних товариств набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній економічній літературі питанням організації, методики аналізу власного капіталу, оцінки фінансової стійкості підприємства приділяється все більша увага. Питання теорії та практики організації, методики аналізу власного капіталу й визначення фінансової стійкості підприємства досліджують як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Зокрема, дане питання розглядали у своїх працях: М.С. Абрютіна [1], М.І. Баканов [50], І.Т. Балабанов [3], М.Д. Білик [4], Ю.Ф. Брігем [5], П.Ю. Буряк [43], Ф.Ф. Бутинець [29], А.І. Гінзбург [6], В.М. Івахненко [13], К.В. Ізмайлова [14], В.В. Ковальов [17, 19], Л.П. Королішук [21], С.В. Мних [27, 28], О.В. Олійник [29, 30], О.В. Павловська [31], П.Я. Попович [33], І.Ф. Прокопенко [35], Г.В. Савіцька [36], В.В. Сопко [38, 39], Н.В. Тарасенко [40], А.М. Ткаченко [41], Л. Шабліста [47], А.Д. Шеремет [2, 50], А.В. Череп [46], М.Г. Чумаченко [11], Ю.С. Цал-Цалко [45], О.Л. Хотомлянський [44] та інші.

Незважаючи на їх значний науковий вклад у цій сфері, серед питань організації та методики аналізу формування та змін складових власного капіталу підприємств залишаються не вирішеними окремі положення, що вимагає подальших досліджень та пошук нових підходів та напрямів з удосконалення існуючих. Пріоритетними напрямками досліджень в аналітичній сфері є розвиток методик економічного аналізу оцінки фінансового стану підприємств, що будуються на обґрунтованих організаційних засадах. Це зумовлено неспроможністю правильно оцінки стану справ на українських підприємствах через неадекватність західних методик розрахунку фінансових коефіцієнтів, несистематизованість напрямів аналізу фінансового стану підприємств.

Метою дослідження є розкриття проблемних питань організаційного характеру, пов'язаних з аналізом формування та змін власного капіталу в корпоративних підприємствах.

Викладення основного матеріалу дослідження. З погляду на підприємство як на незалежний суб'єкт господарювання, капітал є абстрактною сумою фінансових коштів у грошовій формі, що надані їх власником або кредитором з метою інвестування, і характеризуються юридичним й часовим аспектами. Як сума фінансових зобов'язань підприємства перед власниками і кредиторами капітал відображається в пасиві балансу підприємства та формує фінансово-економічний сегмент діяльності. Еквівалентом капіталу виступає майно підприємства, що виступає як потенціал підприємства або конкретна форма використання капіталу.

За джерелами виникнення розрізняють власний і залучений капітал, які відрізняються правовим статусом капіталодавців. Власний капітал характеризує загальну вартість ресурсів підприємства, що належать йому на правах власності і використовуються ним для формування відповідної частини активів. Залучений капітал відображає кошти для фінансування розвитку підприємства, залучені на умовах повернення грошей, або іншого майна. Усі форми залученого капіталу, які використовуються підприємством, є його зобов'язаннями, що підлягають погашенню у передбачені терміни.

Власний капітал є основою незалежності підприємства. Необхідність у власному капіталі обумовлена вимогами самофінансування. Проте потрібно враховувати, що фінансування діяльності підприємств тільки за рахунок власних коштів не завжди вигідне для нього, особливо в тих випадках, коли виробництво має сезонний характер. Тоді в окремі періоди будуть накопичуватися великі кошти на рахунках у банку, а в інші періоди їх буде бракувати. Крім того, у цьому зв'язку варто взяти до уваги рівень цін на фінансові ресурси. Якщо він невисокий, а підприємство може забезпечувати більш високий рівень віддачі на вкладений капітал, ніж сплачує за кредитні ресурси, то, залучаючи позикові кошти, воно може підвищити рентабельність власного капіталу [42, с. 368].

Отже, власні кошти підприємства відіграють провідну роль у фінансуванні інвестицій в основний капітал вітчизняних підприємств. Залучений капітал товариства, в свою чергу, характеризує отримані для фінансування розвитку підприємства на поворотній основі кошти чи інші майнові цінності. Джерела позикового капіталу можна розділити на дві групи – довгострокові і короткострокові. До довгострокового в українській практиці відносяться ті позикові джерела, термін погашення яких перевищує дванадцять місяців. У закордонній практиці позикові джерела, що видаються на термін від одного до п'яти років, вважаються середньостроковими. До короткострокового позикового капіталу можна віднести кредити, позики, а також вексельні зобов'язання з терміном погашення менше одного року; кредиторську і дебіторську заборгованість.

Внутрішні та зовнішні джерела формування власного капіталу тісно взаємопов'язані, але це не означає їх взаємозаміни. Якщо підприємство використовуватиме тільки внутрішні джерела власного капіталу – акціонери можуть не отримати дивідендів, тому у них будуть підстави для продажу акцій, що їм належать, і тим самим для зниження ринкової вартості акцій та акціонерного товариства в цілому (рис. 1).

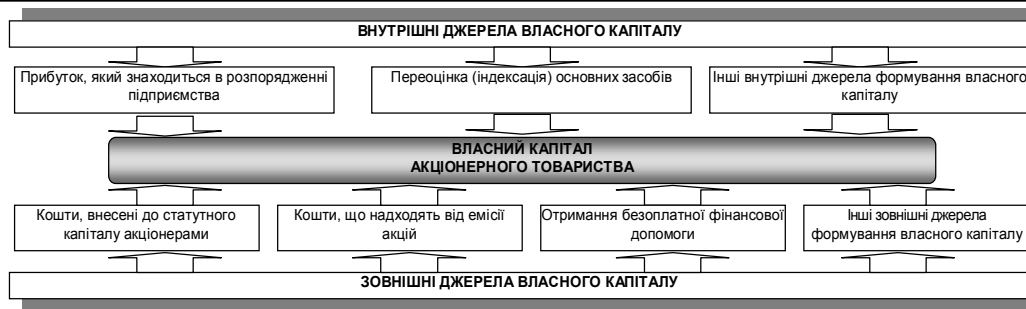

Рис. 1. Взаємозв'язок джерел формування власного капіталу акціонерного товариства

У ринковому середовищі, коли господарська діяльність підприємства і його розвиток здійснюються на принципах самофінансування, а при нестачі власних фінансових ресурсів – за рахунок позикових коштів, дуже важливо дати аналітичну оцінку фінансової незалежності підприємства від зовнішніх джерел. Запас джерел власних коштів – це запас фінансової стійкості підприємства за умови, що його власні кошти перевищують позикові [32, с. 36].

На практиці внутрішні джерела формування власного капіталу є дешевшими, їх залучення вимагає від акціонерного товариства менших часових, трудових, грошових витрат. Внутрішні джерела власного капіталу формуються в процесі господарської діяльності товариства. Серед цих джерел формування власного капіталу провідне місце повинно належати нерозподіленому прибутку, адже перевагами використання прибутку є те, що він не потребує витрат на залучення коштів, не пов'язаний з ризиком втрати контролю над акціонерним товариством та забезпечує зростання його ринкової вартості. Проте варто зазначити, що на сьогодні частка нерозподіленого прибутку в складі джерел формування власного капіталу є досить незначною через незадовільний фінансовий стан більшості акціонерних товариств України. Певну роль у складі внутрішніх джерел також відіграють амортизаційні відрахування, проте суму власного капіталу вони не збільшують, а є лише засобом його реінвестування.

Формуючи структуру капіталу підприємства власник має оцінити переваги обраної ним структури капіталу.

Таблиця 1. Основні фактори формування оптимальної структури капіталу та їх вплив на нормативне значення коефіцієнта автономії (на основі [25, с. 206-208])

№ з/п	Фактори	Індикатор	Вплив у разі збільшення індикатора	Характеристика
1	2	3	4	5
1	Галузеві особливості операційної діяльності підприємства	Фондомісткість	Збільшує	Підприємства з високим рівнем фондомісткості мають нижчий кредитний рейтинг і більше повинні розраховувати на власний капітал
		Період операційного циклу	Збільшує	Чим коротший період операційного циклу, тим більшою мірою можна використовувати позиковий капітал
2	Стадія життєвого циклу підприємства	"Молодість фірми"	Зменшує	На ранніх стадіях життєвого циклу підприємства можуть в більшому обсязі залучати позиковий капітал (хоч вартість його може бути вищою від середньо ринкової, оскільки рівень фінансових ризиків вищий)
		"Вік існування фірми"	Збільшує	На стадіях зрілості діяльності підприємства доцільно більшу ставку робити на власний капітал
3	Кон'юнктура товарного ринку	Втрата позиції на ринку	Збільшує	За умов несприятливої кон'юнктури товарного ринку підприємствам доцільно зменшувати обсяг використання позикового капіталу
		Частка ринку	Зменшує	За сприятливої кон'юнктури товарного ринку підприємствам доцільно збільшувати позиковий капітал
4	Кон'юнктура фінансового ринку	Дорожчання позикового капіталу	Збільшує	У разі зростання вартості позикового капіталу диференціал фінансового левериджу може набувати відємного значення. Зі зникненням цієї вартості знижується ефективність використання довготермінового позикового капіталу, отриманого раніше
		Здешевлення позикового капіталу	Зменшує	У разі зменшення вартості позикового капіталу та зростання диференціалу фінансового левериджу
5	Прибутковість діяльності	Рентабельність продукції	Зменшує	За високого рівня рентабельності зростає кредитний рейтинг підприємства. Однак у цьому разі підприємств має змогу задовольнити потребу в додатковому капіталі внаслідок капіталізації більшої частини чистого прибутку
		Частка собівартості в доході	Збільшує	За низького рівня рентабельності важче залучити позиковий капітал

Погоджуємося з виділеними В.Д. Джинковським перевагами власного капіталу [8, с. 151]:

- 1) власний капітал є фінансовою основою підприємства;
- 2) залучення власного капіталу є більш простим порівняно з залученням позикового капіталу, бо пов'язане з тим, що із збільшенням капіталу власники та менеджери підприємства без необхідності отримання згоди з іншими суб'єктами господарювання вирішують самостійно;
- 3) власний капітал забезпечує більш високу можливість генерування прибутку в усіх сферах діяльності.

У свою чергу, перевагами залученого (позичкового) капіталу є наступні:

- 1) достатньо широкі можливості залучення, особливо при високому кредитному рейтингу підприємства;
- 2) забезпечує зростання фінансового потенціалу підприємства при необхідності істотного розширення його активів та зростання темпів росту обсягів його господарської діяльності;
- 3) можливість генерувати приріст фінансової рентабельності (коефіцієнт рентабельності власного капіталу).

Загалом, структура джерел фінансування підприємства залежить від багатьох факторів: оподаткування доходів підприємства; темпів зростання реалізації товарної продукції та їхньої стабільності; структури активів підприємства; стану ринку капіталу; відсоткової політики комерційних банків; рівня управління фінансовими ресурсами підприємства тощо [49]. Крім даних факторів на вибір оптимальної структури капіталу впливає ще низка факторів (табл. 1).

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
6	Операційний леверидж	Частка постійних витрат	Збільшує	Якщо обсяг реалізації продукції зростає, а підприємство має низький коефіцієнт операційного левериджу (галузева особливість), то воно може збільшувати використання позикового капіталу
		Обсяг реалізації продукції	Зменшує	У разі зменшення обсягу реалізації продукції доцільніше зменшувати обсяги залучення позикового капіталу
7	Ставлення кредиторів до підприємства	Кредитний рейтинг	Зменшує	За фінансово-господарського становища підприємства, коли кредитори конкурують за право надати підприємству кредит, доцільно збільшувати обсяги залучення позикових коштів
		Втрата довіри до підприємства з боку кредиторів	Збільшує	А за фінансово-господарського становища, коли підприємство випрошує – зменшувати їхню частку в загальному капіталі
8	Рівень оподаткування прибутку	Податкові пільги	Збільшує	Чим нижчі ставки податку на прибуток, більше податкових пільг, тим меншою є різниця між використанням власного та позикового капіталу (ефект "податкового щита" при використанні позикового капіталу зменшується)
		Величина податкового тиску	Зменшує	При зростанні ставки оподаткування прибутку збільшується ефект від залучення позикових коштів
9	Фінансовий менталітет власників та менеджерів підприємства	Уникнення ризиків	Збільшує	Якщо власники та менеджери не схильні до високого рівня ризику, то вони вибирають консервативний підхід до фінансування діяльності підприємства, тобто в основному за рахунок власного капіталу
		Схильність власників та менеджерів до ризику	Зменшує	За агресивного підходу позиковий капітал використовують в максимально можливому обсязі
10	Рівень концентрації власного капіталу	Необхідність незалежності	Зменшує	Для збереження фінансового контролю в управлінні підприємством (контрольного пакету акцій чи контрольного обсягу пайового внеску) доцільно формувати додатковий капітал за рахунок позикових коштів
		Потреба в більшій залежності	Збільшує	Збільшення додаткового капіталу за рахунок власних коштів зменшує фінансовий контроль в управлінні
11	Асиметричність інформації	Позитивна кредитна історія	Зменшує	У разі наявності позитивної кредитної історії можна збільшити частку позитивного капіталу
		Повнота та достовірність інформації про вартість фірми	Зменшує	При повному, достовірному володінні інвесторами інформацією, щодо ринкової ціни фірми, можна збільшити частку позикового капіталу

У процесі операційної, інвестиційної та фінансової діяльності відбувається безперервний процес кругообороту капіталу, змінюється структура засобів та джерел їх формування, наявність та потреба у фінансових ресурсах і як наслідок – фінансовий стан підприємства, зовнішнім виявом якого виступає платоспроможність [37, с. 535].

Аналіз "фінансового здоров'я" підприємства необхідно проводити не лише у випадках економічних труднощів, але і для того, щоб їх передбачити, уникнути, найбільш раціонально використати довгострокові, нематеріальні, поточні (оборотні) активи, власний та залучений капітал [22, с. 335]. Для забезпечення ефективного функціонування підприємства у сучасних умовах необхідно вміти реально оцінювати фінансовий стан підприємства, як свого, так і існуючих потенційних конкурентів.

Фінансовий стан підприємства – це складна економічна категорія, що відображає стан капіталу в процесі його кругообороту на певний момент часу та здатність суб'єкта господарювання до саморозвитку. Стійкий фінансовий стан є необхідною умовою ефективною діяльності підприємства, так як від забезпеченості та оптимальності використання фінансових ресурсів залежить своєчасність та повнота погашення його зобов'язань перед постачальниками, банками, бюджетом, працівниками тощо. Фінансова стабільність підприємства є основою оцінки ділової репутації підприємства, його візитною карткою, рекламою, що дозволяють найбільш правильно визначити та оцінити перспективність та ефективність економічних зв'язків суб'єкта підприємницької діяльності.

Фінансовий стан може бути стійким, нестійким (передкризовим) та кризовим. Здатність підприємства своєчасно здійснювати платежі, фінансувати свою діяльність на розширеній основі, переносити непередбачені потрясіння та підтримувати свою платоспроможність в несприятливих обставинах констатує про його стійкий фінансовий стан, і навпаки. Оптимальний баланс між власним та залученим

капіталом досягається при стабільній фінансовій стійкості підприємства, що відображає співвідношення між власними та залученими засобами, темпи нагромадження власних засобів внаслідок господарської діяльності підприємства, співвідношення довгострокових і поточних зобов'язань, забезпеченість матеріальних оборотних засобів власними джерелами, а також інших умов.

Під час аналізу формування оптимального балансу між власним та залученим капіталом необхідно вирішити наступні завдання:

- загальна оцінка фінансового стану підприємства та факторів його зміни;
- аналіз ступеню залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування;
- визначення фінансової стійкості підприємства;
- прогнозування можливих фінансових результатів та розробка моделей фінансового стану.

Основне завдання аналізу фінансової стійкості підприємства полягає у визначенні спроможності підприємства протистояти негативній дії різних факторів (зовнішніх, внутрішніх та непередбачуваних), що впливають на його фінансовий стан. Для цього підприємству необхідно визначити, наскільки підприємство забезпечене власними ресурсами фінансування, наскільки воно залежить від зовнішніх джерел фінансування, оцінити ступінь фінансової незалежності підприємства, а також проаналізувати, чи відповідає співвідношення активів та джерел утворення майна підприємства завданням його діяльності.

Результатом даного аналізу повинен бути висновок щодо ефективності управління джерелами формування активів підприємства та, як наслідок, спроможності підприємства надалі здійснювати господарську діяльність, не втрачаючи при цьому своєї фінансової незалежності, а також імовірності підтримки такого стану у майбутньому.

Як і будь-який аналіз, оцінка фінансової стійкості підприємства має базуватися на певних принципах (рис. 3). Капітал має вкладатися в активи за принципом максимального збереження платоспроможності.

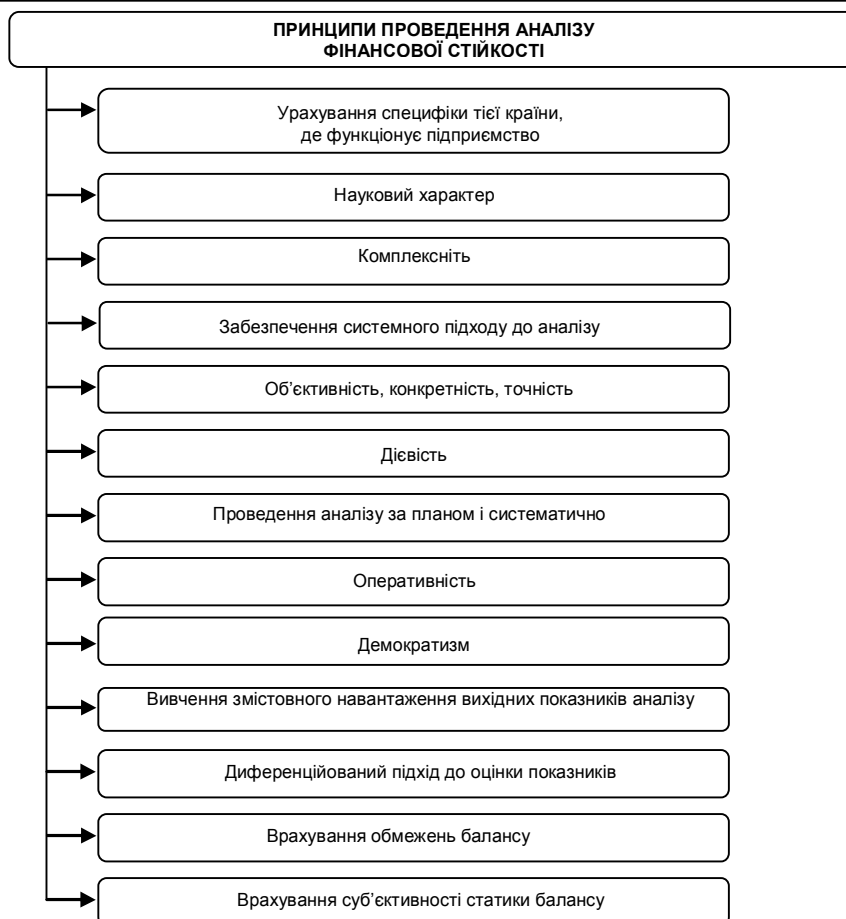

Рис. 2. Принципи аналізу фінансової стійкості акціонерних товариств (розроблено на основі [7])

Як бачимо з рис. 3, для аналізу фінансової стійкості використовуються як загальнонаукові принципи, так і специфічні. Так, до загальнонаукових можна віднести наступні принципи: принцип наукового характеру, який полягає в тому, що аналіз має базуватися на науковому підході та використанні передового досвіду, новітніх методів досліджень. Комплексність означає, що аналіз повинен охоплювати всі сторони діяльності підприємства, щоб установити його фінансовий стан і виробити необхідні заходи для поліпшення його функціонування.

Сутність принципу системності полягає в тому, що кожний досліджуваний об'єкт розглядається як складна динамічна система елементів, пов'язаних між собою і зовнішнім середовищем. Принципи об'єктивності, конкретності і точності означають, що аналіз має базуватися на достовірній інформації, а висновки і рекомендації – обґрунтовуватися точними аналітичними розрахунками. У свою чергу, згідно принципу дієвості аналіз повинен ефективно впливати на діяльність підприємства, дозволяючи його керівництву вчасно виявляти недоліки, а також сприяти попередженню виникнення їх у майбутньому.

Крім того, проведення аналізу повинно відбуватися за планом і систематично. Для цього необхідно організувати підприємству окремий підрозділ, що буде здійснювати аналіз його діяльності. Принцип оперативності передбачає швидке і своєчасне проведення, що дасть змогу приймати правильні управлінські рішення, що відповідають поточній кон'юктурі ринку і пріоритетам розвитку підприємства. Принцип демократизму забезпечує участь в аналізі широкого кола співробітників підприємства, забезпечує істотне підвищення його ефективності, що позитивно впливає на фінансові показники і згуртовує колектив.

До специфічних принципів аналізу фінансової стійкості можна віднести чотири останні принципи, а саме: вивчення змістовного навантаження вихідних показників аналізу, диференційований підхід до оцінки показників, врахування обмежень балансу, врахування суб'єктивності статистики балансу. Застосування на практиці вищеперелічених принципів аналізу фінансової стійкості дозволить отримувати достовірні

та об'єктивні результати, що забезпечить повне використання мети та завдань аналізу.

Об'єктами аналізу виступають:

- власний капітал та його складові;
- залучений капітал та його складові.

Суб'єктами аналізу можуть бути:

- працівники внутрішнього аналітичного відділу;
- зовнішні незалежні експерти.

Інформаційною базою для аналізу є фінансова звітність підприємства, тобто система показників, які відображають майновий і фінансовий стан підприємства на конкретну дату. Основними джерелами інформації виступають: ф. № 1 "Баланс", та ф. № 4 "Звіт про власний капітал", дані первинного та аналітичного бухгалтерського обліку, які уточнюють окремі статті балансу, та примітки до річної фінансової звітності (ф. № 5). Бухгалтерська звітність повинна давати повну та достовірну інформацію про фінансове становище підприємства, про результати його діяльності та про будь-які зміни його фінансового становища.

Щоб забезпечити "виживання" підприємства в умовах ринку, управлінському персоналу потрібно оцінювати можливі й доцільні темпи його розвитку з позиції фінансового забезпечення, виявляти доступні джерела засобів, забезпечуючи тим самим стійке положення підприємству. Визначення фінансової стійкості підприємства необхідне не тільки для самих підприємств, але і для партнерів, що беруть особисту участь у господарській та фінансовій діяльності підприємства. Це розуміється бажанням мати інформацію про стабільність, фінансове благополуччя і надійність свого замовника чи клієнта.

У зв'язку з цим аналіз формування та змін власного капіталу підприємства можуть здійснювати різні економічні суб'єкти, зацікавлені в отриманні повної та достовірної інформації про діяльність підприємства. Існує широке коло користувачів результатів такого аналізу, інтереси яких відрізняються. Результати аналізу дають змогу зацікавленим суб'єктам приймати на цій основі управлінські рішення. Виділяють внутрішніх і зовнішніх користувачів фінансової інформації (табл. 4).

Таблиця 2. Інтереси користувачів фінансової інформації щодо аналізу власного капіталу та оцінки фінансової стійкості (систематизовано на основі [10])

№ з/п	Група користувачів	Сфера інтересів
Внутрішні користувачі		
1.	Керівництво підприємства	Ефективність діяльності підприємства й рівень стабільності його фінансового стану у звітному періоді. Оцінка фінансової стійкості та конкурентоспроможності, можливостей і перспектив подальшого розвитку, ефективності використання залучених коштів. Розробка прогнозних форм фінансової звітності й здійснює на їхній основі попередні розрахунки економіко-фінансових показників для планових періодів
2.	Акціонери	Ефективність діяльності підприємства й рівень стабільності його фінансового стану у звітному періоді. Зміни у структурі власного капіталу підприємства, особливо в частині формування загального прибутку та прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства для виплати дивідендів
3.	Працівники підприємства	Працівників підприємства, у першу чергу, цікавить інформація про своєчасне виконання зобов'язань по заробітній платі й перспективах своєї роботи на даному підприємстві, (тобто платоспроможності й стабільності функціонування підприємства)
Зовнішні користувачі		
4.	Існуючі і потенційні інвестори	Інвестиційна привабливість підприємства, що характеризується рівнем прибутковості підприємства та ризиком вкладення в нього коштів (аналіз рівня ліквідності, платоспроможності, фінансової стабільності й стабільності функціонування). Оцінка фінансового стану підприємства, ефективності використання власного та залученого капіталів, дебіторської та кредиторської заборгованостей, майна підприємства, необоротних та оборотних активів. Аналіз ефективності довгострокових і короткострокових фінансових інвестицій за рахунок власних засобів підприємства
5.	Кредитори	Інформація про кредитоспроможність підприємства, що є однією з характеристик його фінансового стану. Така інформація необхідна для ухвалення рішення про надання кредиту й умови кредитування (тобто ця характеристика визначається ліквідністю, платоспроможністю, фінансовою незалежністю й прибутковістю підприємства). Оцінка ефективності використання власного та залученого капіталу. Аналіз складу, структури та співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованостей. Оцінка розрахунків за раніше отриманими короткостроковими та довгостроковими кредитами та позиками
6.	Постачальники	Здатність підприємства вчасно здійснювати розрахунки за відвантаженою продукцією (сировину, матеріали, устаткування, послуги й т.п.). Оцінка ліквідності поточних зобов'язань. Оцінка платоспроможності і фінансової стійкості підприємства
7.	Клієнти (покупці)	Стабільність діяльності підприємства, а виходить, його здатність виконувати договірні зобов'язання (тобто рівень й якість фінансової стабільності)
8.	Державні установи	Здійснюють контроль надходжень коштів у бюджети різних рівнів і позабюджетні фонди, тому їх цікавить інформація про здатність підприємства вчасно й у повному обсязі сплачувати податки й інші обов'язкові платежі, (тобто рівень ліквідності й поточної платоспроможності підприємства)
9.	Користувачі, прямо не зацікавлені в діяльності підприємства (аудиторські фірми, фінансові консультанти, законодавчі органи, юристи, преса, профспілки, органи статистики)	Вони хоча й прямо не зацікавлені в діяльності підприємства і його фінансовому стані, але використовують інформацію з метою захисту інтересів інших груп користувачів

Аналіз формування та змін власного капіталу дає змогу зовнішнім суб'єктам аналізу (банкам, партнерам, контролюючим органам) визначити фінансові можливості підприємства на перспективу, дати оцінку фінансової незалежності від зовнішніх джерел, скласти в загальній формі прогноз майбутнього фінансового стану.

Як свідчать дані табл. 4, кожна група користувачів інформації переслідує власні цілі при проведенні аналізу формування та змін власного капіталу підприємства та оцінки його фінансового стану. Для керівництва підприємства такий аналіз виступає відповідним положенням при формуванні фінансової і комерційної стратегії, що впливає на розвиток подій у майбутньому. Використання результатів аналізу дозволяє керівництву контролювати діяльність підприємства та вносити позитивні зміни в його роботу. Кредитори використовують аналіз розрахункових показників для оцінки платоспроможності підприємства. Фінансові аналітики та фінансисти на біржових ринках і ринках капіталів зацікавлені в оцінці ефективності та можливостей розвитку підприємства, а також надійності капіталовкладень. Інвестор прогнозує перспективи потенційних інвестицій у дане підприємство.

Велика кількість заінтересованих сторін ускладнює завдання оцінки. Кожен користувач аналізує фінансову діяльність і, пов'язану з нею стійкість, у необхідному для себе ракурсі. Тому зовнішніх контрагентів цікавить фінансова стійкість (як результат), а внутрішніх користувачів – більше стійкий фінансовий стан, що включає як результат, так і процес.

У вітчизняній літературі з економічного та фінансового аналізу досить часто вживається поняття "стійкість фінансового стану", що деякими авторами

необґрунтовано ідентифікується із самим поняттям "фінансова стійкість". На наш погляд, поняття "стійкість фінансового стану" конкретного підприємства значно ширше, ніж поняття "фінансова стійкість". Стійкий фінансовий стан формується в процесі усієї виробничої діяльності підприємства. Що ж стосується фінансової стійкості, то її показники можна визначити на базі даних фінансової звітності. Таким чином, для підприємства є важливим не лише результат його діяльності – оцінка фінансової стійкості, але також і сам процес, який призводить до його стійкого фінансового стану.

Дослідники виділяють різні види стійкості підприємства, об'єднані за характерними ознаками. Погоджуємося з думкою М.С. Кравченка [23, с. 61], що фінансова стійкість – це комплексна, багатофакторна категорія, яка забезпечує стабільність діяльності, гарантує збереження платоспроможності й кредитоспроможності, підтримується в умовах ризику, зміни середовища, реалізується на довгострокову перспективу, а також визначається ефективним використанням фінансових ресурсів.

У вітчизняній літературі з економічного та фінансового аналізу поки що не існує єдиного підходу до визначення поняття "фінансова стійкість", що, в свою чергу, призводить до ототожнення його із системою показників інших економічних понять – надійності, платоспроможності, ліквідності. При цьому нерідко термін "стійкість" використовується як синонім "надійності" або "стабільності". Крім того, існує визначення фінансової стійкості як "перевищення доходів над витратами". Розглянемо більш детально визначення "фінансової стійкості", запропоновані різними авторами (табл. 5).

Таблиця 3. Підходи авторів до визначення поняття "фінансова стійкість"

№ з/п	Автор	Визначення
1.	Домбровський Р.В. [9]	Фінансова стійкість підприємства – це такий стан його фінансових ресурсів, їх розподіл і використання, що забезпечує розвиток підприємства на основі зростання прибутку і капіталу при збереженні платоспроможності і кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризику
2.	Зарожевський С.В. [12]	Під фінансовою стійкістю слід визнати спроможність підприємства протистояти впливу негативних факторів та спроможність повертатися до стійкого фінансового стану після дії таких факторів
3.	Даньків Й.Я. [7]	Фінансова стійкість є таким співвідношенням власних та залучених джерел фінансування і таким їх взаємозв'язком із певними видами активів, що у комплексі можуть забезпечити дві основні мети: досягнення запланованого рівня обсягів діяльності та розвитку підприємства, і одночасно – задовільний рівень платоспроможності
4.	Приймак І. [34]	Під фінансовою стійкістю підприємства розуміємо його здатність функціонувати в мінливих умовах зовнішнього середовища, одержуючи необхідний для самофінансування прибуток та забезпечуючи постійну платоспроможність
5.	Олійник О.В. [30]	Під фінансовою стійкістю підприємства розуміють його платоспроможність в часі з дотриманням умови фінансової рівноваги між власними та залученими засобами
6.	Калина А.В. [16]	Фінансово стійким є такий суб'єкт господарювання, який за рахунок власних засобів покриває засоби, вкладені в активи (основні засоби, нематеріальні активи, оборотні засоби), не допускає не виправданого дебіторської та кредиторської заборгованості та розраховується у строк за своїми зобов'язаннями
7.	Костенко Т.Д. [10]	Фінансова стабільність підприємства – це його надійно-гарантована платоспроможність у звичайних умовах господарювання й випадкових змін на ринку
8.	Ляхтіонова Л.А. [24]	Фінансова стійкість – це такий стан фінансових ресурсів, за якого підприємство, вільно маневруючи грошовими коштами, здатне шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробничо-торговельної діяльності, а також витрати на його розширення та оновлення
9.	Білик М.Д. [42]	Фінансова стійкість – це такий стан фінансових ресурсів підприємства, за якого раціональне розпорядження ними є гарантією наявності власних коштів, стабільної прибутковості та забезпечення процесу розширеного відтворення
10.	Ковальов В.В. [18]	Під фінансовою стійкістю розуміють здатність підприємства підтримувати цільову структуру джерел фінансування
11.	Ковальчук М.І. [20]	Фінансова стійкість відображає такий стан активів і пасивів підприємства, який дає змогу вільно розпоряджатися власним капіталом, грошовими коштами та їх еквівалентами, ефективно використовувати всі ресурси, забезпечує безперервний процес виробничої, комерційної та фінансової діяльності, відтворення і розширення виробництва
12.	Шеремет А.Д., Сайфулін Р.С. [48]	Фінансова стійкість – це визначений стан рахунків підприємства, що гарантує його постійну платоспроможність
13.	Мисак Н.В. [26]	Фінансова стійкість – це такий стан фінансових ресурсів, ефективності їх розміщення і використання, при якому забезпечується розвиток усіх сфер діяльності на основі зростання прибутку і активів при збереженні платоспроможності і кредитоспроможності

Як бачимо із даних табл. 3 поняття "фінансова стійкість" все частіше ототожнюють з поняттям "платоспроможність". Платоспроможність є необхідною умовою фінансової стійкості, але недостатньою. Якщо поточна платоспроможність – це зовнішнє виявлення фінансового стану підприємства, то фінансова

стійкість – внутрішня його сторона, що забезпечує стабільну платоспроможність у довгостроковій перспективі, в основі якої лежить збалансованість активів та пасивів, доходів та витрат, позитивних та негативних грошових потоків (рис. 3).

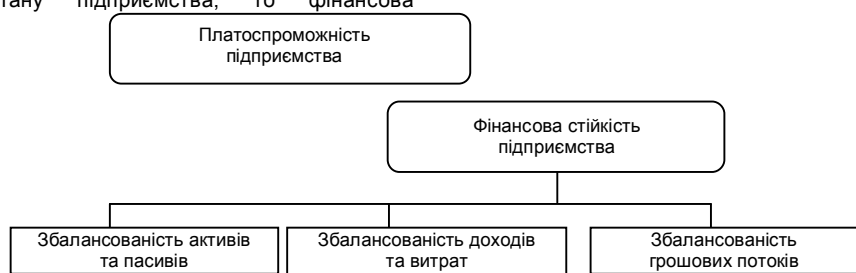

Рис. 3. Взаємозв'язок фінансової стійкості та платоспроможності підприємства [37]

Отже, фінансова стійкість багато в чому залежить від оптимальної структури джерел капіталу – співвідношення його власних та залучених засобів. Дуже важливою є побудова оптимального балансу між власним та залученим капіталом підприємства, який би відповідав вимогам ринку і потребам розвитку підприємства. Однією з проблем сучасних українських підприємств є визначення меж фінансової стійкості, оскільки недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства і відсутності в нього коштів для розвитку виробництва, а надлишкова – перешкоджати розвитку, обтяжуючи підприємство резервами та надлишковими запасами.

Для забезпечення фінансової стійкості підприємство повинне вміти організувати рух капіталу таким чином, щоб забезпечити постійне перевищення доходів над витратами з метою збереження платоспроможності та

створення умов для самофінансування. Вищою формою стійкості підприємства є його здатність не тільки вчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями, але і розвиватися в умовах розвиваючого конкурентного середовища. Для цього підприємство повинно мати гнучку структуру фінансових ресурсів і, при необхідності, мати можливість залучати позикові кошти, тобто бути кредитоспроможним.

У визначенні фінансової стійкості підприємства ми погоджуємося із Савицькою Г.В., на думку якої, "фінансова стійкість – це здатність суб'єкта господарювання функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів та пасивів у змінному внутрішньому та зовнішньому середовищі, що гарантує його платоспроможність та інвестиційну привабливість у довгостроковій перспективі в межах допустимого рівня ризику" [37].

Таким чином, завданням аналізу фінансової стійкості підприємства повинна бути оцінка його фінансового стану в перспективі, з точки зору спроможності підприємства протистояти дії різних факторів, що впливають на його діяльність: зовнішнім та внутрішнім. В тому, що фінансова стійкість характеризує стан фінансів саме в перспективі і полягає основна її відмінність від фінансового стану, який характеризує стан справ підприємства, що вже склався на певну дату.

Тобто фінансова стійкість підприємства, в першу чергу, відображає те, яким чином вкладені власні і залучені ресурси, чи забезпечать такі вкладення високий рівень обсягу реалізації та прибутків у майбутньому та чи виправдано ризикує підприємство, залучивши певну суму позикових коштів для фінансування тих чи інших напрямів діяльності.

Для забезпечення проведення аналізу фінансової стійкості підприємству необхідно розробити ефективну методику, яка б враховувала особливості підприємства та відображала достовірну інформацію щодо його фінансової стійкості. Методика проведення економічного аналізу фінансової стійкості в Україні немає жорсткої регламентації системою нормативних документів. Зміст та сутність нормативного регулювання фінансової стійкості полягає скоріше не у встановленні правових норм, а наданні практичних рекомендації щодо оцінки фінансового стану підприємства, розробки висновків та пропозицій щодо ефективності господарсько-фінансової діяльності, раціонального розміщення і примноження власного капіталу, забезпечення рентабельності та фінансової стійкості підприємства.

На даний час нормативно-правова база щодо регулювання організації та методики економічного аналізу та оцінки фінансового стану підприємств налічує близько 12 нормативних документів, при цьому не існує жодного нормативного документу щодо методики проведення аналізу фінансової стійкості. Окремі документи регулюють лише окремі питання аналізу фінансового стану, використовуючи при цьому лише показники фінансової стійкості. Але і тут існує проблема, документи не містять комплексної системи показників фінансової стійкості та нормативних значень для існуючих показників (за винятком окремих категорій підприємств). Методики мають різну кількість показників, на підставі яких оцінюються фінансовий стан підприємств.

Існуючі сьогодні методики аналізу фінансової стійкості підприємства передбачають проведення дослідження в декілька етапів, склад і кількість яких, а також порядок розрахунку показників, відрізняються залежно від цілей дослідження і трактування поняття "фінансова стійкість". Систематизація зарубіжного досвіду та вітчизняної практики напрямів проведення оцінки фінансової стійкості підприємств корпоративної сфери в цілях розвитку методики такого аналізу для стратегічного управління капіталом підприємства є перспективним напрямом подальших досліджень.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

В сучасних умовах економічної нестабільності все більшого значення набуває проведення аналізу фінансової стійкості підприємств, їх здатності виживати в умовах кризи та ризику втрати платоспроможності. Такий аналіз важливий як для самого підприємства, так і для його ділових партнерів, акціонерів, конкурентів, постачальників і держави в цілому. Максимізація прибутку і забезпечення фінансової стійкості підприємств може бути досягнута шляхом регулярного проведення ними аналізу свого фінансового стану, організаційному забезпеченню якого присвячено дану публікацію.

В ході дослідження з'ясовано, що капітал підприємства формується в ході всієї фінансово-господарської діяльності підприємства як за рахунок власних, так і залучених коштів. Виділено завдання, які мають виконуватися під час аналізу формування оптимального балансу між власним та залученим капіталом підприємства.

Перед проведенням аналізу власного капіталу та оцінки фінансової стійкості підприємства, необхідно вивчити внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на його діяльність, а також здатність підприємства протистояти дії цих факторів. Нами виділено внутрішні та зовнішні фактори, які впливають на фінансову стійкість підприємства.

Обґрунтовано перелік об'єктів та суб'єктів проведення аналізу фінансової стійкості акціонерних товариств, інформаційну базу, а також низку як загальнонаукових, так і специфічних принципів для аналізу фінансової стійкості: урахування специфіки тієї країни, де функціонує підприємство, принцип наукового характеру, комплексність, забезпечення системного підходу до аналізу, об'єктивність, конкретність, точність, дієвість, проведення аналізу за планом і систематично, оперативність, демократизм, вивчення змістовного навантаження вихідних показників аналізу, диференційований підхід до оцінки показників, врахування обмежень балансу, врахування суб'єктивності статистики балансу.

Уточнено та розмежовано зміст таких понять, як "стійкість фінансового стану", "фінансова стійкість" та "платоспроможність". Сстійкий фінансовий стан формується в процесі усієї виробничої діяльності підприємства. Що ж стосується фінансової стійкості, то її показники можна визначити на базі даних фінансової звітності. Таким чином поняття "стійкість фінансового стану" – значно ширше, ніж поняття "фінансова стійкість". При цьому платоспроможність є необхідною умовою фінансової стійкості, але недостатньою.

Список використаної літератури:

1. *Абрютина М.С.* Анализ финансовой-экономической деятельности предприятия: Учебно-практическое пособие / М.С. Абрютина, А.В. Грачев. – М.: Издательство "Дело и сервис", 1998.
2. *Баканов М.И.* Теория экономического анализа: [Текст]: учеб. // М.И. Баканов, А.Д. Шеремет. – 4-е изд., доп. и перераб. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 416 с.: ил. – ISBN 5-279-02042-7.
3. *Балабанов И.Т.* Анализ и планирование финансов хозяйствующего субъекта / И.Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 362 с.
4. *Білик М.Д.* Сутність і оцінка фінансового стану підприємств [Текст] / М.Д. Білик // *Фінанси України.* – 2005. – № 3. – С. 117-128.
5. *Бригхэм Ю.* Финансовый менеджмент. 10-е изд./Пер. с англ. под. ред. к.э.н. Е.А. Дорощева. — СПб.: Питер, 2007. — 960 с.: ил.
6. *Гинзбург А.И.* Экономический анализ. – СПб.: Питер, 2003 г.
7. *Даньків Й.Я.* Сутність та принципи аналізу фінансової стійкості / Й.Я. Даньків, Г.М. Ножова, В.А. Ганусич. Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю: II міжнар. наук.-практ. конф., 24-26 березня 2004 р.: матеріали. – Черкаси, 2004. – С. 70-71.
8. *Джинковський В.Д.* Формування оптимальної структури капіталу / В.Д. Джинковський, М.М. Павлишенко // *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України.* – 2007. – Вип. 17.5. – С. 149-151.
9. *Домбровський Р.В.* Діагностика фінансової стійкості підприємства / Р.В. Домбровський // Трансформація курсу "Економічний аналіз діяльності підприємства": міжнар. наук.-метод. конф., 16-17 травня 2002 р.: тези доповідей. – Київ, 2002. – С. 152-156.
10. *Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: навчальний посібник* / [Т.Д. Костенко, Є.О. Підгора, В.С. Рижиков та ін.]. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 400 с.
11. *Економічний аналіз: навчальний посібник* / М.А. Боман, В.З. Буржевський, М.І. Горбатюк та ін. За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 560 с.
12. *Зарожевський С.В.* Аналіз фінансової стійкості підприємства / С.В. Зарожевський // Трансформація курсу "Економічний аналіз діяльності підприємства": міжнар. наук.-метод. конф., 16-17 травня 2002 р.: тези доповідей. – Київ, 2002. – С. 177-180.
13. *Івахненко В.М.* Курс економічного аналізу / В.М. Івахненко. – К.: Знання-Прес, 2002. – 190 с.
14. *Ізмайлова К.В.* Фінансовий аналіз [Текст]: Навч. посіб. / К.В. Ізмайлова. – 2-е вид., стереотип. – К.: МАУП, 2001. –

- 152 с.: іл. – Бібліогр.: С. 142-144. – ISBN 966-608-112-1.
15. Інформаційна довідка щодо розвитку фондового ринку України протягом січня-липня 2011 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ssmc.gov.ua/fund/analytics>
16. *Калина А.В.* Сучасний економічний аналіз і прогнозування (мікро- та макрорівень): Навч.-метод. посібник / А.В. Калина, М.І. Конєва, В.О. Яценко. – [2-ге вид.]. – К.: МАУП, 1998. – 272 с.
17. *Ковалев В.В.* Аналіз хозяйственной деятельности предприятия [Текст]: учеб. // В.В. Ковалев, О.Н. Волкова. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 424 с. – ISBN 5-98032-291-4.
18. *Ковалев В.В.* Финансовый анализ: методы и процедуры / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 560 с.
19. *Ковалев В.В.* Финансовый менеджмент: теория и практика. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – 1024 с.
20. *Ковальчук М.І.* Економічний аналіз діяльності підприємств АПК: підручник / М.І. Ковальчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 390 с.
21. *Короліщук Л.П.* Фінансова стійкість акціонерного товариства як умова його економічного розвитку [Текст] / Л. П. Короліщук // Економіка АПК/Економіка АПК. – 2006. – №9. – С. 81-87.
22. *Кравченко Л.І.* Аналіз хозяйственной деятельности в торговле: учебник / Л.І. Кравченко. – [7-е изд., перераб.]. – М.: Новое знание, 2004. – 544 с.
23. *Кравченко М.С.* Сутність фінансової стійкості промислового підприємства / М.С. Кравченко // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 2. – С. 61-63.
24. *Ляхтіонова Л.А.* Финансовый анализ сельскогосподарських підприємств / Л.А. Ляхтіонова: навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2004. – 365 с.
25. *Мельник М.І.* Факторний підхід до формування оптимальної структури капіталу підприємства / М.І. Мельник, Л.О. Шкварчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – С. 203-208.
26. *Мисак Н.В.* Стратегічні аспекти досягнення фінансової стійкості підприємства / Н.В. Мисак, О.І. Яценко [Електронний ресурс] // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2005. – № 15.5. – С. 384-389. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/chem_biол/nvnlту/15_5/384_Mysak_15_5.pdf.
27. *Мних Є.В.* Економічний аналіз [Текст]: підруч. // Є.В. Мних. – К.: Центр навч. лі-ри, 2003. – 412 с. – ISBN 966-8253-36-1.
28. *Мних Є.В.* Економічний аналіз діяльності підприємства: підручник – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 514 с.
29. *Мошенський С.З., Олійник О.В.* Економічний аналіз: Підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. / За ред. д. е. н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф. Бутинця. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП "Рута", 2007. – 704 с.
30. *Олійник О.В.* Підходи до оцінки фінансової стійкості господарського суб'єкта [Текст] / О.В. Олійник // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2005. – № 4, Ч. 2, Т. 2. – С. 111-113.
31. *Павловська О.В.* Финансовый анализ [Текст]: Навч.-метод. посіб. / О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2002. – 388 с. – ISBN 966-574-418-6.
32. *Пилипенко О.І.* Економічний аналіз фінансової стійкості підприємств / О.І. Пилипенко // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації: зб. наук. праць, вип. 1. – Київ, 2008. – С. 36-39.
33. *Попович П.Я.* Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: підручник / П.Я. Попович. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 454 с.
34. *Приймак І.* Використання SWOT-аналізу для оцінки фінансової стійкості підприємства / І. Приймак // Теорія і практика економічного аналізу: сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку": IV міжнар. наук.-практ. конф., 10-12 жовтня, 2006 р.: зб. тез та доп. – Тернопіль, 2006. – С. 146-148.
35. *Прокопенко І.Ф.* Курс економічного аналізу: підручник для студентів вищих навчальних закладів / І.Ф. Прокопенко, В.І. Ганін, З.Ф. Петряєва / За ред. І.Ф. Прокопенко. – Харків: Легас, 2004. – 384 с.
36. *Савицкая Г.В.* Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учеб. пособие / Г.В. Савицкая. – 7-е изд., испр. – Мн: Новое знание, 2002. – 704 с.
37. *Савицкая Г.В.* Экономический анализ: Учебн. / Г.В. Савицкая. – [9-е изд., испр.]. – М.: Новое знание, 2004. – 536 с.
38. *Сопко В.В.* Аналіз фінансового стану підприємства та об'єкти пасиву балансу / В.В. Сопко // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія: економіка. Зб. наук. праць. Вип. 4 (44). Частина 4. – Рівне, 2008. – С. 503-509.
39. *Сопко В.В.* Об'єкти капіталу (пасивів) у фінансовому аналізі / Сопко В.В. // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – № 3 (37). – С. 145-148.
40. *Тарасенко Н.В.* Економічний аналіз: Навчальний посібник. – 3-тє видання перероблене. – Львів: "Новий світ-2000", 2004. – 344 с.
41. *Ткаченко А.М.* Діагностика фінансової стабільності підприємства [Текст] / А.М. Ткаченко, Н.О. Артьомова // Економіка та підприємництво. Держава та регіони. – 2006. – №4. – С. 354-358.
42. *Фінансовий аналіз: навч. посіб. / Білик М.Д., Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю.] – К.: КНЕУ, 2005. – 368 с.*
43. *Фінансово-економічний аналіз / Буряк П.Ю., Римор М.В., Биць М.Т. та ін. / Під. заг. ред. П.Ю. Буряка, М.В. Римора – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 528 с.*
44. *Хотомлянський О.Л.* Комплексна оцінка фінансового стану підприємства / О.Л. Хотомлянський, П.А. Знахуренко // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 111-117.
45. *Цал-Цалко Ю.С.* Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч. посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ: ЦУК, 2002. – 360 с.
46. *Черел А.В.* Економічний аналіз: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 160 с.
47. *Шабліста Л.* Фінансова стійкість підприємства: сутність і методи оцінки [Текст] / Л. Шабліста // Економіка і прогнозування. – 2006. – №2. – С. 46-57.
48. *Шеремет А.Д.* Методика фінансового аналізу / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін. – М.: ИНФРА-М, 1996.
49. *Шкварчук Л.О.* Аналіз джерел формування основного капіталу підприємств України [Електронний ресурс] / Л.О. Шкварчук, І.М. Павлов // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.7. – С. 219-224. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biол/nvnlту/19_7/219_Szkvarczuk_19_7.pdf.
50. *Экономический анализ. М.И. Баканов, А.Н. Кашаев, А.Д. Шеремет. – Москва: "Финансы", 1976.*

БОРИМСЬКА Катерина Павлівна – кандидат економічних наук Житомирського державного технологічного університету

ВАРІЧЕВА Руслана Вікторівна – здобувач Житомирського державного технологічного університету